Pasienthistorier fra to kommuner

Ukom

OVERGREP FORKLEDD SOM BEHANDLING

Pasienthistorier fra to kommuner

Publisert 27. november 2024

ISBN 978-82-8465-039-5

Ukom har undersøkt alvorlige hendelser fra to ulike kommuner, der helsepersonell har begått grenseoverskridende seksualiserte handlinger som på forskjellige måter ble varslet til tilsynsmyndigheten.

Den ene saken dreier seg om en fastlege som ble politianmeldt for å ha utført alvorlige seksuelle overgrep mot svært mange kvinnelige pasienter. Både pasienter og helsepersonell varslet om grenseoverskridende atferd hos denne legen i flere omganger i tidsrommet fra 2006 til 2022.

Den andre saken handler om en kvinne som hadde opplevd å bli utsatt for seksuelt truende handlinger av en fastlegevikar. Kommunen varslet dette som en varselspliktig alvorlig hendelse via det nasjonale meldesystemet melde.no, og anmeldte også fastlegevikaren til politiet.

I beslutningen om å starte en undersøkelse av referansesak 1, har Ukom lagt vekt på at både en varsler og den involverte kommunen har tatt til orde for en uavhengig, bred gransking av håndteringen av de alvorlige sakene de har opplevd (9,10). Referansesak 2 er valgt fordi Ukom mener den kan være et eksempel til læring, der varsling, oppfølging og håndtering fra kommunen fungerte etter intensjonen. Denne saken ble raskt meldt av kommunen, og helsepersonellet ble stanset av Helsetilsynet etter kort tid.

Referansesak 1

Fastlegen arbeidet sammenhengende i en mindre distriktskommune i nærmere 25 år. Han var også ansatt i en bistilling som kommuneoverlege i den samme kommunen. Varslene gjelder hans yrkesutøvelse som fastlege. Både pasienter og helsepersonell varslet på den aktuelle fastlegen gjentatte ganger. Det første varselet ble mottatt av daværende Helsetilsynet i fylket i 2006, som tilsvarer dagens Statsforvalter. Det gikk 16 år fra tilsynsmyndigheten mottok det første varselet til legen i 2022 ble fratatt sin autorisasjon.

2006 – de første varslene

I februar 2006 sendte avdelingsoverlegen ved en gynekologisk avdeling bekymringsmelding til Helsetilsynet i fylket om en fastleges praksis i forbindelse med gynekologiske undersøkelser. På poliklinikken hadde tre kvinner uavhengig av hverandre fortalt at fastlegen hadde gitt tilbud om, eller utført noe som sykehuset mente var både seksualisert og faglig uakseptabel behandling.

Avdelingsoverlegen snakket først med de tre kvinnene og informerte dem om at han, på bakgrunn av det han hadde fått vite, måtte varsle tilsynsmyndigheten. Etter å ha mottatt dette varselet, oppfordret Helsetilsynet i fylket kvinnene til selv å sende skriftlig varsel om det de hadde opplevd.

I varslene fra kvinnene framgikk det at de også kjente til at andre kvinner var blitt utsatt for liknende behandlinger, som ofte ble utført etter vanlig åpningstid, når det ikke var andre på jobb på legekontoret. Kvinnene som varslet, fikk brev fra Helsetilsynet i fylket om oppstart av tilsynssak, og om at de skulle bli informerte om sakens gang. De samtykket til at fastlegen fikk kopi av deres varsel.

Fastlegen skrev et tilsvar med sin versjon av saken, og han engasjerte advokat til å bistå seg i tilsynsprosessen. Kvinnene fikk ikke lese fastlegens tilsvar.

Kommuneledelsen ble ikke informert om varslene verken fra Helsetilsynet i fylket eller fra fastlegen, men fikk vite om kvinnenes opplevelser fra én av de berørte kvinnene og via avdelingsoverlegen som sendte bekymringsmeldingen. Kommunen tok da kontakt med Helsetilsynet i fylket og fikk orientering om saken, og om at det ble startet tilsynssak. Mens tilsynssaken pågikk, drev legen ordinær fastlegepraksis.

To måneder etter at Helsetilsynet i fylket mottok bekymringsmeldingen, besluttet de å oversende saken til Statens helsetilsyn for vurdering av en administrativ reaksjon mot fastlegen.

Statens helsetilsyn ba om tilleggsinformasjon fra kommunen der fastlegen hadde sin avtalehjemmel. I brevet omtales kommunen som legens arbeidsgiver. Kommunen svarte at de manglet kompetanse til å vurdere de medisinskfaglige spørsmålene og var usikre på hvordan de skulle håndtere saken. De bekreftet at de riktignok hadde hørt rykter om fastlegens spesielle behandlingsmetoder, men kommunen hadde ikke selv mottatt noen varsel på fastlegen. De hadde full tillit til fastlegen og skrev også en tillitserklæring.

Kvinnene som varslet om fastlegen, ble ikke kontaktet av Statens helsetilsyn, og de fikk heller ikke lese fastlegens tilsvar. Det ble ikke gjort nærmere undersøkelser rundt opplysninger i varselet fra kvinnene om at flere andre hadde opplevd lignende hendelser.

Statens helsetilsyn vurderte at det stod ord mot ord, og at det var vanskelig å sannsynliggjøre hva som faktisk hadde skjedd. I mars 2007, over ett år etter at det kom bekymringsmelding fra gynekologen og varsler fra kvinnene, fattet Helsetilsynet vedtak om advarsel etter helsepersonelloven §§ 4 og 56 om brudd på forsvarlighetskravet (advarsel som reaksjon ble opphevet 1. juli 2022).

Vedtaket ble sendt til fastlegen, mens kommunen fikk en melding til arbeidsgiver (jfr. helsepersonelloven § 66), med orientering om hvilke forhold som lå til grunn for advarselen. Brevet var til orientering. Det inneholdt verken noen beskrivelse av hva fastlegen hadde gjort, eller noen forventning til kommunen om oppfølging. Kommunen mente fortsatt at det var tilsynsmyndighetens oppgave å vurdere om fastlegen var skikket, og fulgte derfor ikke opp advarselen.

Saken ble aldri anmeldt til politiet, verken av de fornærmede, kommunen eller tilsynsmyndigheten. Kvinnene fikk aldri tilbakemelding om at varslene deres hadde medført at fastlegen fikk en

advarsel. De trodde derfor at saken var henlagt og følte at varslene deres ikke var blitt tatt på alvor.

Advarselen fikk ingen konsekvens for fastlegen, og han fortsatte uten opphold som fastlege og kommuneoverlege.

2017 – varsel fra en tenåring

I august 2017 mottok Fylkesmannen et nytt varsel om fastlegen. Varselet kom fra en ung kvinne og handlet om det hun beskrev som seksualisert atferd under en konsultasjon. Også i dette varselet ble det vist til at flere kvinner skal ha hatt ubehagelige opplevelser hos fastlegen. Kvinnen byttet fastlege etter hendelsen, men valgte å sende et varsel for at andre skulle slippe å utsettes for legens atferd, og for at hennes opplevelse skulle bli registrert i Fylkesmannens system.

Fylkesmannen opprettet en lokal avklaringssak og anmodet legen om å tilrettelegge for et oppklarende dialogmøte med pasienten. Fylkesmannen deltok ikke på møtet, men de fikk en redegjørelse fra fastlegen i ettertid. Der skrev han at han hadde informert kvinnen om bakgrunnen for undersøkelsene som ble utført. Kvinnen fikk ikke kopi av redegjørelsen, og hun ble heller ikke kontaktet av Fylkesmannen for å gi sin versjon. En måned seinere fikk kvinnen et brev om at de hadde avsluttet saken på bakgrunn av tilsvaret fra fastlegen.

Verken kommunen eller Statens helsetilsyn ble informert om dette varselet. Statsforvalteren har i etterkant uttalt at denne saksbehandlingen ikke var korrekt, og at det i dag antakelig ville blitt opprettet en tilsynssak (11).

Lokal avklaring

En lokal avklaring er en praksis der statsforvalteren kan be virksomheten der hendelsen har skjedd om å følge opp saken lokalt, og sammen med pasienten søke etter å finne en minnelig løsning på det påklagede forholdet. Slike saker kan for eksempel handle om kommunikasjonssvikt eller misforståelser. Sivilombudet har pekt på at denne praksisen kan bryte med de lovpålagte rettighetene pasienter og brukere har til å få vurdert en klage der kan være fare for brudd på helselovgivningen (12).

November 2021 – nytt varsel på fastlegen

I november 2021 fikk statsforvalter en ny henvendelse. En kvinne hadde skiftet fastlege, og hennes nye fastlege ringte for å høre om framgangsmåten for innsending av klage. I varselet som fulgte, beskrev en kvinne ubehagelige og krenkende undersøkelser over flere år hos sin tidligere fastlege. Hun ønsket et møte med statsforvalter sammen med den nye fastlegen. Her fikk kvinnen underbygd det skriftlige varselet ved også å fortelle om sine opplevelser.

En måned seinere åpnet statsforvalter ny tilsynssak. Fastlegen sendte tilsvar på kvinnens klage, og hun fikk kopi av tilsvaret, slik hun har krav på jfr. pasient- og brukerrettighetsloven § 7-4 a (13). Kvinnen mente fastlegens tilsvar inneholdt flere feil, og hun sendte derfor en tilbakemelding til statsforvalter.

Etter innledende saksbehandling besluttet statsforvalter etter et knapt halvår, i slutten av april 2022, at tilsynssaken skulle oversendes Statens helsetilsyn for vurdering av en administrativ reaksjon. Varslene fra 2006 og 2017 ble lagt ved. Deretter informerte statsforvalter kommunen om at de hadde sendt tilsynssaken til Helsetilsynet. Dette var første gang kommunen fikk informasjon om tilsynssaken.

I juli 2022 fikk kvinnen brev fra Statens helsetilsyn. Fastlegen hun hadde varslet om, hadde fått suspendert autorisasjonen. Hun fikk også kopi av legens kommentarer til sitt tidligere tilsvar og tilbud om å uttale seg skriftlig i saken. Kvinnen ønsket imidlertid et fysisk møte med Helsetilsynet, for å fortelle om opplevelsene, og for å ha kontroll på sin historie. Hun betalte selv for reisen til Oslo.

Sommeren 2022 – varsel og suspensjon

I juni 2022 mottok statsforvalter et varsel fra enda en kvinne. Varselet handlet om mange hendelser over flere år hos fastlegen. Kvinnens nye fastlege oppfordret henne til å varsle etter at hun fortalte om sine opplevelser. Basert på innholdet i varselet tok statsforvalteren direkte kontakt med Helsetilsynet, som fortsatt hadde forrige sak under behandling, og vurderte nå også å politianmelde fastlegen.

Kommunen ble informert om dette varselet etter en måneds tid. Nok en gang oppga kommunen at de hadde tillit til fastlegen og skrev en tillitserklæring til Helsetilsynet. Kommunen var ennå ikke kjent med detaljer i de to pågående varselsakene, men valgte å stole på fastlegens versjon av historien. Da innholdet i varslene ble kjent, trakk kommunen tilbake tillitserklæringen.

En måned etter at hun varslet, fikk kvinnen brev om at Helsetilsynet hadde overtatt saken, og at fastlegens autorisasjon var blitt suspendert. Denne kvinnen var også i møte med Statens helsetilsyn.

I løpet av sommeren 2022 kom de første medieoppslagene om saken, og statsforvalter mottok en rekke nye varsler fra kvinner som hadde opplevd grenseoverskridende seksualiserte handlinger fra fastlegen. Flere medium skrev også om at det var mistanke om han hadde filmet mange pasienter med skjult kamera. Kommunen opprettet nå et tilbud om psykososial oppfølging av de utsatte kvinnene.

Politianmeldelse og etterforskning

I slutten av juni 2022 sendte Statens Helsetilsyn en henvendelse om saken til politiet og ba dem vurdere mulige straffbare forhold. Brevet, som inneholdt pasientenes varsel og andre sensitive opplysninger, ble sendt som vanlig post. Gjennom et avisoppslag to måneder senere ble Helsetilsynet klar over at politiet ikke hadde mottatt denne henvendelsen. I midten av august 2022 sendte Helsetilsynet henvendelsen på ny og inkluderte da også flere nye varsel.

Politiet gjennomførte en omfattende etterforskning som ble avsluttet i juni 2024. Saken ble da oversendt til statsadvokatembetet for vurdering av tiltale. Fastlegen ble tiltalt for svært mange tilfeller av voldtekt og misbruk av sin stilling til å skaffe seg seksuell omgang med mange av sine kvinnelige pasienter. Nærmere hundre kvinner fikk status som fornærmet, mens en rekke saker ble foreslått henlagt, blant annet på grunn av foreldelse.

Referansesak 2

Saken handler om en kvinnelig pasient som opplevde å bli utsatt for seksuelt truende handlinger av en fastlegevikar. Dette skjedde i en større kommune, og kommunen varslet saken som en alvorlig hendelse på et fastlegekontor. Statens helsetilsyn opprettet selv tilsyn i denne saken.

Varsel på en fastlegevikar

Sensommeren 2023 fortalte en kvinne fastlegen sin om en legetime der hun hadde opplevd at en fastlegevikar utsatte henne for truende seksualisert atferd. Fastlegen tok etter dette kontakt med kommuneoverlege for å få råd om hvordan saken burde tas videre, og pasienten og fastlegen kontaktet deretter pasient- og brukerombudet. Pasient- og brukerombudet oppfattet saken som alvorlig og kontaktet derfor kommunen.

På legekontoret kom det fram at også andre pasienter hadde opplevd ubehagelige episoder med den samme fastlegevikaren. Dette var det meldt fra om til fastlegevikarens veileder, uten at kommunen ble involvert.

Kommunen hadde rutiner for håndtering ved mistanke om at en ansatt i helse- og omsorgstjenesten utsetter pasienter eller brukere for vold eller overgrep. Rutinen sa at slik mistanke skal tas på alvor og meldes videre til tilsynsmyndighet og politi. Kommunen kontaktet derfor statsforvalter for å drøfte saken, før de meldte den som en alvorlig hendelse i helse- og omsorgstjenesten via melde.no. Samtidig politianmeldte de fastlegevikaren, som i mellomtiden hadde flyttet til en annen del av landet. De fornærmede kvinnene i saken fikk tilbud om psykososial oppfølging.

I denne saken gikk det rundt en måned fra hendelsen skjedde til kommunen ble kjent med forholdet og meldte saken til både Statens helsetilsyn og politiet. To måneder etter at kommunen varslet om fastlegevikaren, fikk de brev fra Helsetilsynet om at fastlegevikarens autorisasjon var suspendert. Sommeren 2024 fikk de informasjon om at autorisasjonen var tilbakekalt. Denne saken ble også senere meldt til politiet av Helsetilsynet.

Statens undersøkelseskommisjon
for helse-og omsorgstjenesten

Postboks 225 Skøyen
0213 Oslo
E-post: post@ukom.no
Org nr: 921018924